

VILNIUS UNIVERSITY

Algirdas
FEDIAJEVAS

The *Kierkegaardian* Individual as a
Theological Base of “the Man of
Flesh and Bone” of Miguel de
Unamuno

SUMMARY OF DOCTORAL DISSERTATION

Humanities,
Philosophy (H 001)

VILNIUS 2019

This dissertation was written between 2015 and 2019 in Vilnius University, Faculty of Philosophy. The research was supported by Research Council of Lithuania (a scholarship was granted for academic accomplishments).

Academic supervisor:

Prof. Dr. Tomas Sodeika (Vilnius University, Humanities, Philosophy – H 001)

This doctoral dissertation will be defended in a public meeting of the Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Dr. Dalius Jonkus (Vytautas Magnus University, Humanities, Philosophy – H 001)

Members:

Prof. Dr. Luc Anckaert (Leuven University, Belgium, Humanities – H 001).

Assoc. Prof. Dr. Povilas Aleksandravičius (Mykolas Romeris University, Humanities, Philosophy – H 001).

Assoc. Prof. Dr. Danutė Bacevičiūtė (Vilnius University, Humanities, Philosophy – H 001).

Prof. Dr. Jūratė Rubavičienė (Vilnius University, Humanities, Philosophy – H 001).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 12 am on October 4 2019 in Room 201 of the Faculty of Philosophy.

Address: Universiteto str. 9, Vilnius, Lithuania

Tel. +37052667606; e-mail: fsf@fsf.vu.lt

The text of this dissertation can be accessed at Vilnius University library, as well as on the website of Vilnius University:
www.vu.lt/lt/naujienos/ivykiu-kalendorius

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Algirdas
FEDIAJEVAS

Kierkegoriškasis individas kaip
teologinis Miguelio de Unamuno
„žmogaus iš kūno ir kraujo“
pamatas

DAKTARO DISERTACIJOS SANTRAUKA

Humanitariniai mokslai,
Filosofija H 001

VILNIUS 2019

Disertacija rengta 2015–2019 metais Vilniaus universitete, filosofijos fakultete.

Mokslinius tyrimus rėmė Lietuvos mokslo taryba (buvo gauta stipendija už akademinis pasiekimus)

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Tomas Sodeika (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001)

Gynimo taryba:

Pirmininkas – **prof. dr. Dalius Jonkus** (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001)

Nariai:

doc. dr. Povilas Aleksandravičius (Mykolo Romerio universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001)

prof. dr. Luc Anckaert (Liuveno universitetas, Belgija humanitariniai mokslai, filosofija – H 001)

doc. dr. Danutė Bacevičiūtė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001)

prof. dr. Jūratė Rubavičienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija – H 001)

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2019 m. spalio mėn. 4 d. 12 val. Vilniaus universiteto filosofijos fakulteto 201 auditorijoje. Adresas: Universiteto g. 9, Vilnius, Lietuva.

tel. +37052667606; el. paštas fsf@fsf.vu.lt

Disertaciją galima peržiūrėti Vilniaus universiteto bibliotekoje ir VU interneto svetainėje adresu: <https://www.vu.lt/naujienos/ivykiu-kalendorius>

SUMMARY

INTRODUCTION

The Problematics and Its Relevance

Miguel de Unamuno, Spanish philosopher of the late 19th – early 20th century, is usually presented as an existential thinker. It is accepted that the axis of his affluent intellectual heritage is the attention to the human being as an individual, concrete, experiencing, and searching for the answers and meaning in this world creature, which in the philosophy of Unamuno is called “the man of flesh and bone”.

While attempting to analyze existential philosophy nowadays, it is worth considering comments made by contemporary philosophers criticizing existentialism. The Italian Gianni Vattimo, one of the critics in the tradition of continental philosophy, points to the main principle of existential philosophy – philosophizing through subjectivity. While stating that the point of departure of existential philosophy is a “bourgeois/Christian subject”, he also rejects such conceptions as “authentic existence”, freedom, the individual and all the problematics surrounding them because of their ideological and metaphysical character (Vattimo 1993: 41–48). Regarding this aspect, the idea of Vattimo is an example of the paradigm of “the death of the subject”, which became entrenched in the philosophical world in the second part of the 20th century. According to Fredric Jameson, the radical side of this paradigm states that “not only is the bourgeois individual subject a thing of the past, it is also a myth; it never really existed in the first place; there has never been autonomous subject of that type. Rather, this construct is merely a philosophical and cultural mystification which sought to persuade people that they 'had' individual subjects and possessed some unique personal identity” (Jameson 1998: 6).

While attempting to discuss the topic of existential philosophy after the entrenchment of the paradigm of “the death of the subject”, there are various strategies on how to react to the criticism of existential philosophy from the representatives of the paradigm of “the death of the subject”. The following strategies have been chosen in this dissertation: the propositions of the critics can be used as a fruitful point of departure for analyzing the texts of one of the existentialists Unamuno. Also, some ideas of the authors belonging to “the death of the subject” paradigm can be found in the philosophy of Unamuno. These are the ways for recontextualizing existential philosophy similar to the recontextualization that can be found in such books as *Neuroexistentialism: Meaning, Morals, and Purpose in the Age of Neuroscience* (Caruso 2018).

Hence, Vattimo and the others maintain that the subject of existential philosophy is an illusory “bourgeois/Christian”, and this means that the axis of Unamuno’s philosophy – “the man of flesh and bone” as autonomous, individual, concrete, identical to himself – can be subject to the same criticism. In Vattimo’s combination “bourgeois/Christian”, we could emphasize the word “bourgeois” and explain the second part of the combination through the first one. However, in this dissertation, the word “Christian” will be treated “non-reductivistically”. All this means that in the existential philosophy of Unamuno, we will investigate specific preconditions stemming from the Christian theology, dogmatics and metaphysics.

At first glance, Unamuno’s philosophy seems to consist entirely of Christian motives. Firstly, it is visible in the titles of some of his books: *Treatise on Love of God (Tratado del amor de Dios)*, *The Velazquez Christ (El Cristo de Velázquez)*, etc. Secondly, the amount of references to the Bible in his texts is not much smaller than in the ones of Søren Kierkegaard. However, why did The Catholic Church then officially condemn some of his books and include them in the list of the prohibited ones? And why do some commentators of Unamuno’s

philosophy treat it as atheistic? Unamuno himself does not provide us with the answers because he accents his own wish to avoid any label.

On one hand, it makes analyzing his philosophy more complicated; on the other hand, it encourages us to investigate his texts much more thoroughly. In this case, we can accept it as a proposal to seek for Christian-theological preconditions in the area where they are not obvious, that is to say, in the principle of Unamuno's philosophizing through subjectivity and his conception of subjectivity – “the man flesh and bone”.

Some contradictions and dilemmas emerge while observing the whole of Unamuno's philosophy and the interpretations of its commentators and, at the same time, taking a stand that “the man of flesh and bone” as corporal, temporal, autonomous individuality-concreteness is the subject and object of Unamuno's philosophy. Firstly, Unamuno himself and commentators of his philosophy emphasize that “the man of flesh and bone” is split: this split is interpreted as a clash and unsolved opposition between life and reason, faith and reason, feeling and reason (Marías 1950: 23; Ferrater Mora 1962: 31; Nozick 1971: 54), inner self and outer self, self-consciousness and consciousness (Ilie 1967: 3; Wyers 1976: 4). Secondly, although Unamuno in some texts, through the conception of “the man of flesh and bone”, provides us with ontological landmarks of person's self-certainty and the certainty of the outer world, in the other texts the self-certainty of “the man of flesh and bone” and the outer world become doubtful and ungraspable. Consequently, some authors even claim that Unamuno anticipates the postmodern idea of “the death of the subject” (Wyers 1990: 325). Thirdly, there is a dimension of metaphysical voluntarism in Unamuno's philosophy; more specifically – the will is the ontological base of reality. And if we keep in mind the systems of Arthur Schopenhauer and Henri Bergson, this seems as inconsistent with the ontologization of the point of departure of existential philosophy – concrete individuality. However, Unamuno is neither a postmodernist

nor a pure metaphysical voluntarist. Despite the problems mentioned before, “the man of flesh and bone” remains the core of Unamuno’s philosophy as the individuality-concreteness: Unamuno writes about his subject as individual, concrete, self-identical, integral, autonomous, transcending any mediation, having his/her and only his/her inner space (all these aspects are interconnected and can be put under the common category of ontological individuality). Such characteristics of Unamuno’s subject are also noticed by other researchers of Unamuno’s philosophy, namely, by Frances Wyers, who states that and does not escalate the problem (Wyers 1990: 333–334), by François Meyer, who agrees that Unamuno speaks about subject’s pure innerness but thinks that this innerness is only of formal nature and is important for Unamuno only in his one early text (Meyer 1962: 161), and by Jan E. Evans, who thinks that the idea of pure innerness as a pure individuality appears in the philosophy of Unamuno but it is obscure and undeveloped (Evans 2005: 113). What is more, the researchers do not analyze the contradiction between three dimensions of destruction of individuality, concreteness, identity, integrality, autonomy of “the man of flesh and bone” (these dimensions are the subject’s self-split and self-uncertainty determined by the activity of self-consciousness, skepticism about the outer world, and metaphysical voluntarism) and the dimension of ontological individuality of “the man of flesh and bone”. The researchers do not try to explain why Unamuno despite destroying his subject’s ontological individuality, nevertheless speaks about “the man of flesh and bone” as an individual, concrete, self-identical, integral, autonomous subject that possesses his/her own pure innerness. This contradiction is the center of the dissertation and locus of some precondition, specifically – theological-Christian precondition.

Aims and Objectives of the Research

Aim. In this dissertation, we will attempt to reveal a precondition that grounds Unamuno's philosophy and is not explicated by him: Unamuno's philosophizing through subjectivity – “the man of flesh and bone” that is concrete and individual – is legitimate only if, as a theological precondition, it has the ontological unmediated Kierkegaardian individual as an implicit base that grounds “the man of flesh and bone” and transcends him/her.

Objectives. We will attempt to attain the aim of the dissertation while using the scheme that was not used by the researchers of the philosophy of Unamuno (analysis of Unamuno's philosophizing through subjective individuality-concreteness – analysis of the destruction of individuality-concreteness made by Unamuno himself – restoration of Unamuno's individuality-concreteness through the theological dimension) and raising the following objectives:

1) to unfold the main principles of Unamuno's subjective philosophizing through individuality-concreteness; to fulfill this objective by invoking categories of existential concern and suffering and demonstrating how a specific form of representing philosophical ideas serves to Unamuno's subjective thinking through individuality-concreteness;

2) to display how Unamuno destroys the ontological individuality of his subjective philosophical point of departure and the center – “the man of flesh and bone” that is concrete and individual; to perform this objective through three layers: a) through the analysis of the activity of self-consciousness, demonstrating how it, while being necessary for the grasping of subject's individuality, eventually destroys its individuality in an introspective way and in thinking of the subject as acting in the otherness; b) through the analysis of the skeptical dimension of Unamuno's philosophy, demonstrating how it destroys the ontological individuality of “the man of flesh and bone”; c)

through the analysis of the dimension of metaphysical voluntarism of Unamuno's philosophy exhibiting how it destroys the ontological individuality of "the man of flesh and bone";

3) to demonstrate several main aspects of the concept of Kierkegaard's "individual": affirmation of individual's ontological primacy as a theological idea; individual's unknowability; individual's existence between possibility and actuality;

4) to apply these aspects of the Kierkegaardian individual for the analysis of the religious dimension of Unamuno's philosophy and to prove that the space of ontological individuality of "the man of flesh and bone" is a theological precondition, which explains why Unamuno, after destroying the ontological individuality of "the man of flesh and bone" through three dimensions, nevertheless, treats "the man of flesh and bone" (that is ontologically individual) as the center and base of his philosophy;

5) to display how this theological precondition legitimates the whole project of Unamuno's subjective philosophizing through individuality-concreteness, how it legitimates his indirect communication;

6) to reveal the relation between the affirmation of ontological individuality of "the man of flesh and bone" (that is identified with ontological and theological individuality of the Kierkegaardian individual) and the dimensions of skepticism and metaphysical voluntarism that are found in Unamuno's philosophy.

The Method of Research

Hermeneutical and phenomenological approaches are combined in the research. On one hand, Unamuno's philosophy is analyzed through its own categories and schemes. On the other hand, strong attention is paid to the context. Instead of stressing the Spanish context (either political, or philosophical-cultural), the main focus is aimed at the

European context, because the dissertation is not of cultural nature, but more of ontological and existential. The texts of Unamuno are analyzed in the context of ideas of other European philosophers: both close to him chronologically or in the sense of belonging to the same philosophical wave and those that are further. Firstly, Kierkegaard and Schopenhauer are important here as Unamuno's ideas are compared with theirs directly. However, such Unamuno's predecessors as Georg Hegel, René Descartes, and Friedrich Nietzsche likewise play their parts. Such 20th-century authors, who are close to Unamuno by philosophical intentions, as Martin Heidegger, Lev Shestov, Karl Jaspers are also invoked.

The phenomenological-hermeneutical investigation of Unamuno's texts considering the context "through themselves" means a few more methodological principles. Firstly, Unamuno himself "allows" treating his own texts as an integral unity, where everything centers on the problematics of "the man of flesh and bone". The unity here also means that Unamuno's philosophical ideas will be investigated not only in Unamuno's texts that are close to the classical format of philosophical texts but in his fiction, more specifically – in his novels, too. This step is legitimated not only by Unamuno himself but also by the researchers of his philosophy. Secondly, in the first part of the dissertation, Unamuno's philosophy will be analyzed as an extensive existential-phenomenological description of the experience and the reflection of that experience while not reducing it to the structures behind it (in the second part, where the main aim is to demonstrate the specific Christian contents (structures behind the experience) that ground Unamuno's philosophy, such a principle, dominating in the first part of the dissertation, will not be maintained). The investigation of Unamuno's texts "through themselves" also means that his philosophy will be treated as not characterized by grand breaks (usually only one break is emphasized, that is to say, Unamuno's personal crisis of 1897, after which Unamuno formed himself as a thinker who did not changed his views drastically) and tied with

biography; in Unamuno's view, every piece of literature is autobiographical, "every work is the creator himself" (Unamuno 1927: 65–66). However, the biographical aspect and the institution of the author will be treated not so much as a direct connection with concrete events in Unamuno's life (the events of 1897 are the most important for the dissertation), while trying to explain Unamuno's philosophy through them, but as a transcendental figure which provides the texts of the author with unity. Or, while considering Unamuno's novels, it is rather as what is presented by the theory of the "implied author" represented by Wayne C. Booth: the author is a necessary part of the text, not as a physical being, but as a specific ideal landmark for the reader (Booth 1983:74). Unamuno himself legitimates such an approach.

As the point of departure of the investigation is Vattimo's idea about the Christian nature of the base of the existential philosophy – philosophizing through subjectivity, the position of the authors who consider Unamuno to be a religious thinker with ideas grounded in some theological preconditions will be supported. The main precondition is the category of the individual. Since neither Unamuno himself nor the investigators of his philosophy explicated the ontological individuality of "the man of flesh and bone" and its theological background, the conception of the Kierkegaardian individual is invoked in order to understand this dimension. Kierkegaard is chosen since he developed the conception of the individual in the most radical, consistent, and theological way. This intention is supported by the fact that Unamuno himself was far from being indifferent to Kierkegaard's philosophy.

Structure and Contents of the Study

The dissertation consists of two parts. The first one is intended for the analysis of Unamuno's main philosopheme – "the man of flesh and bone". In the first chapter, there is an explanation of what it means that

“the man of the flesh and bone” is the subject and the object of Unamuno’s philosophy. This explanation includes the categories of concern and suffering. In the second chapter, the problematics of “the man of flesh and bone” is demonstrated through the analysis of the activity of self-consciousness, exhibiting of Unamuno’s skeptical dimension, and unfolding the dimension of metaphysical voluntarism. The opposition between the primacy of ontological individuality and these two dimensions (skeptical and metaphysical voluntarism) is highlighted. The second part of the dissertation is intended to prove that “the man of flesh and bone” is grounded by the Kierkegaardian individual which is the base of “the man of flesh and bone” and which transcends “the man of flesh and bone”. Firstly, it is performed through the demonstration of the main aspects of the Kierkegaardian individual: his/her theological nature, his/her unknowability, and his/her existence between possibility and actuality. Later the coupling of “the man of flesh and bone” and the Kierkegaardian individual is made through these aspects: 1. Demonstration that for both – Unamuno and Kierkegaard – the essence of the Christian Message is the response to a person’s main existential concern. 2. Discussing two forms of the relation between “the man of flesh and bone” (and the Kierkegaardian individual) and the theological response to his/her main existential concern: thinking and faith. 3. Disclosing that “the man of flesh and bone” of Unamuno also possesses the unknowable, unmediatable, ontologically individual, autonomous space.

The Survey of Previous Researches

There is a huge amount of interpretations of Unamuno’s texts both from literaturological and philosophical perspectives; hence, it is not meaningful to try to observe all of them. Preferably, only the philosophical ones will be mentioned here. They are various: Unamuno’s philosophy is analyzed from post-structuralist (Navajas 1992), phenomenological (Kwan 2009), analytical (Luby 2008), and

other perspectives. The variety of the topics is also broad: the analysis of Unamuno's religious thinking (Maeso 1997; Evans 2014; Van Dee 2002), the problematics of the subject (Ilie 1967; Wyers 1976), political ideas (Urrutia 1997; Díaz 1968).

The most useful researches for the dissertation are those in which the following topics are analyzed: the conception of Unamuno's subject – “the man of flesh and bone”, its problematics (split, identity, autonomy, individuality, ontological certainty), Unamuno's subject in the context of “the death of the author” paradigm, the dimension of metaphysical voluntarism, Unamuno's religious thinking, the relation between the philosophies of Unamuno and Kierkegaard.

“The man of flesh and bone” as the subject and object of Unamuno's philosophy is analyzed in most of the texts of the investigators of Unamuno's philosophy. It is worth to mention the work of Julián Marías titled *Miguel de Unamuno* in which the author seeks for parallels between “the man of flesh and bone” and Heidegger's Dasein and states that Unamuno's philosophy is an effort to describe a human being not through limited categories but as a living whole (Marías 1950). Unamuno as a “subjective thinker of concreteness” who seeks to avoid abstract thinking and deification of rationality is also presented in the book of José Ferrater More titled *Unamuno: A Philosophy of Tragedy* and in M. Nozick's work *Miguel de Unamuno*.

The problematics of “the man of flesh and bone” through the prism of intellect's split is discussed in the book of Paul Ilie *Unamuno: An Existential View of Self and Society* (Ilie 1967), in the work of Frances Wyers *Miguel de Unamuno: The Contrary Self* (Wyers 1976) and in her articles. Similar problematics is also analyzed in more contemporary texts: *Cultural Hermeneutics: Essays after Unamuno and Ricoeur* by Mario J. Valdés (Valdés 2016), *The Revolt of Unreason: Miguel de Unamuno and Antonio Caso on the Crisis of Modernity* by Michael Candelaria (Candelaria 2012), etc. In the texts of Wyers and Navajas, the problematics of Unamuno's subject is also

analyzed through the prism of the paradigms of “the death of the subject” and “the death of the author”.

The ontology of Unamuno including the dimension of metaphysical voluntarism is analyzed in these books: *The Ontology of Miguel de Unamuno (La ontología de Miguel de Unamuno)* by François Meyer (Meyer 1962), *The Contemplative Unamuno* by Carlos Blanco Aguinaga (*El Unamuno contemplativo*) (Blanco Aguinaga 1959). Some articles in which Unamuno’s philosophy is compared with Schopenhauer’s and Bergson’s are also worth mentioning: “Schopenhauer’s influence on the voluntarism of Unamuno” (“Influencia de Schopenhauer en el voluntarismo de Unamuno”) by Jesus Mendoza Negrillo (Mendoza Negrillo 1981), “Unamuno and Bergson: Notes on Shared Methodology” by Benjamin Fraser (Fraser 2007).

Unamuno’s religious thinking gets a lot of attention from the commentators who treat it in completely different ways. Armand F. Baker in his article “The God of Miguel de Unamuno” presents Unamuno’s religious dimension as pantheistic (Baker 1991), Nelson Orringer, in his work *Unamuno and Liberal Protestants (1912): about the Sources of “Tragic Sense of Life” (Unamuno y los protestantes liberales (1912): sobre las fuentes de “Del sentimiento trágico de la vida”)*, discloses the influence of liberal Protestantism on it (Orringer 1985), Antonio Sánchez Barbudo, in his book *Studies on Galdos, Unamuno, and Machado (Estudios sobre Galdos, Unamuno y Machado)*, makes efforts to prove that Unamuno is an atheist (Sanchez Barbudo 1981), George Pattison in *Anxious Angels: a Retrospective View of Religious Existentialism* introduces Unamuno as a catholic existentialist (Pattison 1999). Previously mentioned authors also join this discussion.

Those who analyze Unamuno’s religious thinking often compare it to the ideas of the thinkers who are close to Unamuno. In this dissertation, the most important field of such investigations is the comparison between the philosophies of Unamuno and Kierkegaard.

The earliest attempts appeared in the 30s and 40s of the 20th century, but after 1950 the research accelerated. The earliest article that is quoted by the majority of the commentators of this topic is “The formation of Unamuno’s thinking: the decisive experience: the crisis of 1897” (“La formación del pensamiento de Unamuno: una experiencia decisiva: la crisis de 1897”) by Sánchez Barbudo in which the author emphasizes a very clear influence of Kierkegaard on Unamuno (Barbudo 1950). Another relic of that period is “Observations on Unamuno and Kierkegaard” by Oscar Fasel. In this text, on the contrary, the author highlights infeasible differences between two philosophers on the interpretations of the topics of history, art, faith, the relation between the individual and society (Fasel 1955). In 1964, the first and still the most sizable book on the religiousness of Unamuno’s and Kierkegaard’s philosophies was written by Jesus Antonio Collado, titled *Kierkegaard and Unamuno: the Religious Existence (Kierkegaard y Unamuno: la existencia religiosa)*. In this book, Collado proposes, that Unamuno takes the idea from his predecessor about how to convey his own philosophical ideas, but the differences between the thinkers lie in the content of their philosophies: the main difference is that Unamuno’s subject does not have as strong Christian-theological character as the Kierkegaardian individual (Collado 1962).

In 1986, the second book of this type appeared – *Unamuno: Kierkegaardian Affinities and Coincidences (Unamuno: Afinidades y coincidencias kierkegaardianas)* by Gemma Roberts. The author analyzes several of Unamuno’s novels, distinguishes *The Mist (Niebla)* among them, and rather shows the affinities between the philosophers (Roberts 1986). Not only the content but also the form of Kierkegaard’s *Either-Or* and Unamuno’s *Mist* as an aspect of affinities between Unamuno and Kierkegaard is stressed by Ruth House Webber in her earlier article “Kierkegaard and the Elaboration of Unamuno’s *Niebla*” (Webber 1964).

Special attention must be paid to the contemporary texts of J. E. Evans. In the book *Unamuno and Kierkegaard: Paths to Selfhood in Fiction*, through the Kierkegaardian “lenses”, she analyses several novels of Unamuno. She concludes that philosophers understand authentic existence and faith in different ways, although there are some connections between them (Evans 2005). Another book of hers is called *Miguel de Unamuno’s Quest for Faith: A Kierkegaardian Understanding of Unamuno’s Struggle to Believe*. Here the main statements are similar to the ones already mentioned: she accents that Kierkegaard writes about the overcoming of suffering, while Unamuno rejects the possibilities of such overcoming (Evans 2014). The differences of the conceptions of faith between the authors through the comparison of Don Quixote and Abraham is discussed in her article “Kierkegaard, Unamuno, and Don Quijote as The Knight of Faith” (Evans 2006).

The Novelty of the Dissertation

In comparison with the other investigations, this research has the following novelties: 1. What is only mentioned by other researchers (pure individuality of Unamuno’s subject), here is problematized, foregrounded and analyzed in detail. 2. Otherwise than in the other texts where the relation between Unamuno and Kierkegaard is discussed, in this dissertation, the ontological individuality of “the man of flesh and bone” is analyzed through the prism of the ontological and theological Kierkegaardian individual also showing the identity between the Kierkegaardian individual and the dimension of ontological individuality in “the man of flesh and bone” of Unamuno. 3. The theological preconditions of Unamuno’s philosophy in this dissertation are disclosed in an original way. So far, nobody has analyzed the ontological individuality of “the man of flesh and bone” as a theological precondition. 4. No other research of Unamuno’s philosophy was made using such a scheme: analysis of Unamuno’s

affirmation of philosophizing through subjective individuality-concreteness – analysis of the destruction of individuality-concreteness – the restoration of individuality-concreteness through the theological dimension invoking the Kierkegaardian individual. 5. No other researcher has problematized, that there are two opposite layers in Unamuno’s philosophy: the affirmation of ontological individuality of “the man of flesh and bone” and the dimension of metaphysical voluntarism. In the dissertation, this contradiction is problematized, the opposition is radicalized, and it is shown that while invoking the Kierkegaardian individual, these two dimensions can coexist in an agonistic way. 6. No previous research has emphasized that the skeptical dimension of Unamuno’s philosophy is opposite to the affirmation of the ontological individuality of “the man of flesh and bone” and that it can be “agonically solved” only after accepting the theological precondition of ontological individuality of “the man of flesh and bone”. 7. Unamuno’s category of “the tragic sense of life” in the dissertation is interpreted in a slightly different (but not opposite) way from ordinary interpretations: “the tragic sense of life” is treated as the experience of self-uncertainty of “the man of flesh and bone”.

SUMMARY OF THE TEXT

1. “The Man of Flesh and Bone” of Unamuno: Conception and Problematics.

The axis of the first part of the dissertation is “the man of flesh and bone” of Unamuno. In the first chapter, we explain the meaning of what is called Unamuno’s subjective thinking through individuality-concreteness – “the man of flesh and bone”. We begin our research with Unamuno’s explanation of what “the man of flesh and bone” is: it is individuality-concreteness, which is corporal, thinking, sensual, temporal, limited, anticipating death, grounded in some specific place

and historical time. Unamuno treats it as an opposition to abstract definitions of human: either objective (Aristotle's political animal, Jean Jacques Rousseau's social contractor, etc.) or subjective (the Cartesian *Ego*, the *I* of Johann Gottlieb Fichte and Max Stirner, etc.). Although Unamuno writes that "the man of flesh and bone" is the subject and the object of his philosophy, we must keep in mind that the author is still grounded in the traditional philosophical vocabulary and "the man of flesh and bone" is not a subject in Cartesian or German Idealism's way as it is neither a substance with attributes attached to it. According to J. Marías, Unamuno, in almost Heideggerian manner, seeks to present human existence as alive in its totality, hence such things as fear, thinking, the anticipation of death, place of living, historical time are not properties attached to the essence, but modes of being.

As in the philosophy of Unamuno, we can see the normative aspect while treating the relation between concreteness and abstraction (Unamuno's slogan could be "forward to concreteness!"), genealogical elements appear here too. Similarly to Friedrich Nietzsche and William James, Unamuno rejects the possibility of neutral, objective, uninterested, abstract, speculative, and systematic thinking. According to Unamuno, any philosophical system arises from the subjective experience of its creator and provides him with a harmonic conception of the world and life. However, not all philosophers realize that; Unamuno is a proponent of the opposite type of philosophy – the one in which the philosopher acknowledges that his concrete subjective personality and personal experience determine his thinking. For revealing such a position, two conceptions were included in the first chapter – concern and suffering. Existential concern (a common element in existential philosophy) in Unamuno's philosophy is expressed in these words: "what will be with me after I die?": if death means annihilation, thus concrete human existence is meaningless, and the world is worthless. Suffering is related to existential concern and, in Unamuno's texts, it is called "tragic sense

of life”. In the first chapter, we explain that in this dissertation this experience is interpreted primarily as self-uncertainty. In Unamuno’s view, the thinker must always connect his thinking with such experience and not try to avoid it. The same applies to the existential concern.

The last element of Unamuno’s philosophical project (subjective thinking through individuality-concreteness) is a specific form of philosophizing. While stating that philosophy can only be understood as poetry and poetry only as a philosophy, he rejects classical-systematical conveying of philosophical ideas and uses fiction as a mode of philosophizing (this is also common practice in existentialism). It should help to avoid the main defects of classical philosophizing (in Unamuno’s view, the classical-systematical philosophy does not grasp individual existence) and should bring advantages: fiction can serve as a concretization of universality, the existence can be represented as becoming, temporal and undefinable, the picture of the existence can be more complete, and the inner conflicts do not have to be solved. Also, the aspect of communication between the writer and the reader is important: in the Kierkegaardian manner, Unamuno claims that the meaning of his writing activity is to awaken or strengthen the reader’s self-consciousness by evoking the experience of the reader’s self-uncertainty and this aim is better reached through the fiction, primarily, through the novels.

In the second chapter, the destruction of Unamuno’s philosophical center – “the man of flesh and bone” as a subjective individuality-concreteness – is analyzed. This chapter, which consists of three layers (analysis of the activity of self-consciousness as a mode of the destruction of the ontological individuality of “the man of flesh and bone”; analysis of the skeptical dimension as an outcome of the activity of the self-consciousness; analysis of the dimension of metaphysical voluntarism), can be treated as an unfolding of reflection of the “tragic sense of life” experience. Firstly, it is shown that self-consciousness (consciousness, which reflects itself; its main element

is negativity understood in the Hegelian way), although it is indispensable for subject's self-awareness and for rising above the natural-biological-indifferent mode of existing, it demolishes the ontological individuality of "the man of flesh and bone". Two modes of the destruction are demonstrated: the destruction of ontological individuality through pure introspection and destruction of ontological individuality through the reflection of the activity of "the man of flesh and bone" in the otherness. In the first mode, self-consciousness strives to grasp the unity, integrality, autonomy, and individuality of "the man of flesh and bone" (all this was grasped by the first act of self-consciousness, which brought self-awareness) but fails to do that. The main reasons are these: a) self-consciousness creates a split of "the man of flesh and bone" and does not provide means to overcome the split; b) self-consciousness with its own negativity decomposes an individual-united-integral subject; c) self-consciousness finds out that the tools it uses come from the otherness; the main tool is language; such understanding results in the conclusion that there is no separate, autonomous, ontologically individual "man of flesh and bone". As the introspective effort to grasp the ontological individuality of "the man of flesh and bone" fails, self-consciousness seeks to fulfill this through the reflection of self's marks in the otherness. This also leads to failure. The main reasons are these: a) the subject spills himself out in the world (similarly as in Heideggerian *Ruinanz* conception) and when he/she tries to gather himself, he fails; the production he/she produces in the otherness alienates from him/her; b) the subject and his/her production are also in the permanent sight of other subjects – individuals, groups, society, and state. "The man of flesh and bone" cannot grasp himself/herself autonomously, his/her self-sight is always mediated by the others. His/her ontological individuality becomes unreachable.

After finding out the impossibility to grasp the self-certainty of himself/herself as ontologically individual, "the man of flesh and bone" apprehends that certainty of the outer world is also ungraspable.

Here Unamuno appears as the radicalizer of the idea of Cartesian doubt: in his view, the Cartesian methodical doubt is not sufficient, because it needs God as a condition for a leap to the outer world (Unamuno rejects the proofs of God's existence) and the Cartesian *Ego* becomes personal.

Nevertheless, the skeptical dimension is not the only one in Unamuno's philosophy. He also can be called a metaphysical voluntarist; it is analyzed at the end of the second chapter. At first, Unamuno's philosophy was presented as existential with a specific point of departure of existential philosophy – subjective individuality-concreteness. However, he also states that “the man of flesh and bone” has an essence – “hunger for immortality” (a desire to persist unlimitedly in space and time) and the base of it is a will, which Unamuno identifies with the Schopenhauerian will. If such will is the essence of the whole reality, then “the man of flesh and bone” completely loses ontological individuality, it appears only as an illusion, because, according to Schopenhauer, only an over-personal will is real and the individual is only a representation which lacks reality.

Nevertheless, Unamuno keeps affirming that “the man of flesh and bone” is individuality-concreteness, which is self-identical, integral, and autonomous, and has his/her own inner individual space. For illuminating this pure individual innerness, the Kierkegaardian individual was invoked.

2. Kierkegaard's Individual and “the Man of Flesh and Bone” of Unamuno

In the second part of the dissertation, the ontological individuality of “the man of flesh and bone” is interpreted through the Kierkegaardian individual. The first chapter is dedicated to underline the main aspects of Kierkegaard's individual that are necessary for the dissertation. Such aspects are emphasized: individual's ontological

primacy as a theological idea, individual's unknowability, and individual's existence between possibility and actuality. One of the main goals of the chapter is the demonstration that the individual is an absolutely essential ontological theological philosopheme in Kierkegaard's philosophy: this philosopheme gives meaning to the whole aspects of the philosophy of Kierkegaard – indirect communication, talking about the existential stages, a wish to “become a Christian in Christendom”. The ontological-theological character of Kierkegaardian individual means that the individual person ontologically potentially is a relation with his/her own self and God and this relation is actualized through faith, which cannot be reached without individualization and without transcending an indifferent aesthetic stage and ethical stage connected with the universality (neither faith, neither God, nor individuality can be reached through the path of universality: neither thinking and mediation, nor ethics). Also, individual's unknowability is a theological idea, which means that ontologically potentially the individual has his/her own individual space (transcendent for the others, for the mediation, for cognition), which can be actualized through individual's life or not. As all of that is not provable rationally, all the philosophy of Kierkegaard is built on “perhaps”: on premise, that it is possible and that it is an object of faith.

In the second chapter, the coupling of “the man of flesh and bone” and the Kierkegaardian individual is performed. Firstly, we demonstrate that for both – Unamuno and Kierkegaard – the essence of the Christian Message is the response to a person's main existential concern. Although some commentators (Lago Bronstein and Collado) claim that the problem of immortality is not important for Kierkegaard, we demonstrate that *Concluding Unscientific Postscript* testifies the identity between the conceptions of the subject's main existential concern between Unamuno and Kierkegaard: both authors treat the problem of personal immortality (or mortality) as the most essential element of the subjectivity and its highest intensification. An

existential interpretation of the Christian doctrine means that the answer to this existential concern is the essence of Christian teaching. Unamuno affirms that the essence of Christianity is the teaching about the resurrection of Christ, which gives a promise for every concrete-individual person about fulfilling his/her most subjective existential concern – guaranteeing personal/individual/corporal immortality. This means that both Kierkegaard and Unamuno hold that the Christian doctrine teaches about the transcendent individuality of human, which is possible only if the individual has an ontological relation to himself and to God. Thus, “the man of flesh and bone” of Unamuno has individuality as an ontological possibility. Only if “the man of flesh and bone” has potential ontological individuality, the whole destruction of it, demonstrated in the first part of the dissertation, can be overcome. This means that solely through God can “the man of flesh and bone” be ontologically individual not only beyond, but also here and now. However, this is only a possibility, which must be actualized individually only through reaching the relation with God which can only be reached through individualization.

Later in this chapter, two possible forms of relation between “the man of flesh and bone” and God are discussed: thinking and faith. Unamuno rejects the rational path because of two main reasons: because of the impossibility of proving God’s existence rationally (here he follows Kant’s and Kierkegaard’s critique of classical proofs of God’s existence) and because the rational path in Unamuno’s view leads only to atheism and skepticism. As it is common in religious existential philosophy, Unamuno dismantles the synthesis of Gospels and the heritage of Classical Antiquity. The philosopher claims that only the path of faith is the Christian path. Faith in Unamuno’s view can be only irrational (only such things as immortality, ontological individuality, the Kierkegaardian idea that “individual is more than genus”, God as infinity and person at the same time can be the objects of faith). Also, it is characterized by two main components –

eschatological and personal. The first aspect signifies the believer's orientation towards the future, in which the whole immanent reality is overcome (Christ's resurrection and every person's resurrection as eschatological events that break the rhythm of immanence). The second aspect means that the Christian faith is essentially faith in the person. In Unamuno's view, the same as in Kierkegaard's, an authentic faith is impossible without passion, what is more, Unamuno emphasizes the significance of doubt – faith is dead without doubt, and, on the way to the authentic faith, reflection plays an important role: if “the man of flesh and bone” does not overcome the indifferent way of existence and does not bring himself to the collision between life and rationality, faith and ethics, he/she cannot reach an authentic, living, real faith. It is necessary to annihilate tradition's God, metaphysics's God, and ethical God for the “birth” of real faith's God, which is connected with the anxiety of the searcher and maximal spiritual tension; the struggle is the highest ideal for Unamuno. All this part of the second chapter demonstrates that Unamuno treats the existence of “the man of flesh and bone” in the Kierkegaardian way as being between possibility and reality, and the essence of authentic existence for both philosophers seems to be identical.

The end of the second chapter is intended to demonstrate that ontological individuality in “the man of flesh and bone” is also unmediated and unknowable: because of the individual relation between “the man of flesh and bone” and himself/herself, and between himself/herself and God, he likewise has a space which is unmediatable, directly uncommunicable, ungraspable by the universality, unreachable by the others, which only belongs to him/her, which is autonomous and inner. All of this grounds the whole project of Unamuno's philosophy: thinking of individuality-concreteness through individuality-concreteness, and his indirect communication.

The last chapter is dedicated to the ontological implications of the whole research. The main implication is that Unamuno can be

interpreted as a three-layer dualist. All dualisms rest on the opposition between reason and faith. First dualism is a dualism between the reality that is reached by thinking and ontological individuality that is reached by faith. Second dualism is between ontological metaphysical voluntarism and ontological individuality. The third one – between the ontological “mist”, where nothing is certain, and the ontological individuality reached by faith. This also demonstrates that Unamuno’s philosophy is a link between the ontologies of Schopenhauer and Kierkegaard; ontologies are opposite, but as the research displayed, they can be identified.

CONCLUSIONS

1. In this dissertation, while using the scheme that was not used by the researchers of the philosophy of Unamuno (analysis of Unamuno’s philosophizing through subjective individuality-concreteness – analysis of destruction of individuality-concreteness – analysis of restoration of Unamuno’s individuality-concreteness), it was revealed that in the subject of Unamuno – in “the man of flesh and bone” – there is a space of ontological individuality which (as it also was not done by the previous researchers) was illuminated by using the Kierkegaardian individual.

2. After exposing the main principles of Unamuno’s subjective thinking through individuality-concreteness – “the man of flesh and bone (it is individuality-concreteness which is corporal, thinking, sensual, temporal, limited, grounded in some specific place and historical time) – it was revealed that, in Unamuno’s view, such thinking is necessarily tied with the aspects of existential concern (which is expressed by the question “what will be with me after I die”), suffering (which Unamuno names “tragic sense of life” and which in this dissertation is analyzed primarily as the experience of existential uncertainty), and with a specific form of such philosophizing

(Unamuno expresses his ideas not only through essays, but also through fiction).

3. Analysis of the destruction of Unamuno's subject as individuality-concreteness presented that the ontological individuality of "the man of flesh and bone" is destroyed by the activity of self-consciousness (it was revealed, that the activity of self-consciousness and the "tragic sense of life" interact as a cause and a consequence, as a consequence and a cause, and as correlations): because of its activity "the man of flesh and bone" cannot grasp his own concreteness and individuality neither through the pure introspection, nor through the reflection of his/her own stamps in the otherness. The self-uncertainty also correlates with the experience of the uncertainty of the outer world: the dimension of Unamuno's philosophy, which radicalizes the Cartesian idea of the evil demon. The dimension of metaphysical voluntarism, which is also present in Unamuno's philosophy, was also emphasized. It was disclosed how it is connected with the problematics of ontological individuality of "the man of flesh and bone": in metaphysical voluntarism, the individual is only a tool of the immanent metaphysical will and does not have any ontological weight (it is only illusory representation). That is why all efforts of "the man of flesh and bone" to grasp himself/herself through self-consciousness as ontologically individual are in vain: ontologically there is nothing that can be grasped – the individuality of "the man of flesh and bone" is not real.

4. As the Kierkegaardian individual was used for the restoration of the ontological individuality of "the man of flesh and bone" of Unamuno and for illuminating it, the main aspects of the Kierkegaardian individual were exposed: the ontological priority of the individual as a theological idea, individual's unknowability, and being between possibility and actuality. It was shown, that the individual is absolutely an axial (it means that this philosopheme gives meaning to the all aspects of the philosophy of Kierkegaard: indirect communication, talking about the existential stages, wish to "become

a Christian in Christendom”) ontological theological philosopheme in Kierkegaard’s philosophy. This philosopheme means that the individual person ontologically potentially is a relation with his/her own self and God and this relation is actualized through faith, which cannot be reached without individualization and without transcending the indifferent aesthetic stage and ethical stage connected with universality. It was revealed that neither faith, neither God, nor individuality can be reached through the path of universality: neither thinking and mediation, nor ethics. The conclusion is made that as it is not provable rationally, all the philosophy of Kierkegaard is built on “perhaps”: on premise, that it is possible and that it is an object of faith.

5. It was proved that there are the same elements of ontological individuality described by Kierkegaard in the philosophy of Unamuno, more specifically in the philosopheme of “the man of flesh and bone”. Firstly, Unamuno’s subject is an ontological individual, which has relation to himself/herself and God. Secondly, this relation is actualized only through faith, which transcends universality, ethics, thinking and any kind of mediation. Thirdly, ontological individuality in “the man of flesh and bone” is also unmediated and unknowable: it means that due to the individual relation between “the man of flesh and bone” and himself/herself and God he/she also has a space which is unmediatable, directly uncommunicable, ungraspable by the universality, unreachable by the others, which only belongs to him/her, which is autonomous and inner. This all grounds the whole project of Unamuno’s philosophy: thinking of individuality-concreteness through individuality-concreteness, also his indirect communication.

6. Incorporation of the Kierkegaardian individual to the problematics of Unamuno’s “the man of flesh and bone” revealed new aspects that had not been discovered or emphasized by previous researches. As it turned out, Unamuno can be interpreted as a three-layer dualist. All dualisms became clear through the radical difference

between thinking and faith. The first dualism is a dualism between reality that is reached by thinking and ontological individuality that is reached by faith. The second dualism is between ontological metaphysical voluntarism and ontological individuality. Third one – between the ontological “mist”, where nothing is certain, and the ontological individuality, reached by faith.

7. The research revealed that criticism of existential philosophy from the perspective of the paradigm of “the death of the subject” can serve as a tool for a more profound understanding of the ideas of existential philosophy and for its recontextualization.

8. The research opens up the perspectives also for the reconsiderations and interpretations of other problems of philosophy and history of philosophy, namely, questioning the radical difference between Kierkegaard’s and Schopenhauer’s ontologies, questioning the borderlines between catholic and protestant existentialisms, questioning the borderlines between religious and atheist existentialisms.

ABOUT THE AUTHOR

Education

2015-2019 Doctoral studies of Philosophy at Vilnius University
2014 MA in Religion Studies at Vilnius University
2011 BA in Political Sciences at Vilnius University
2007 Vilnius Sausio 13-osios Secondary School

Teaching

2016 Seminars of *Philosophy*
2017 Seminars of *Ethics*
2017-2019 Seminars of *Aesthetics* (Lithuanian Academy of Music and Theatre)

Grants

2018 Research Council of Lithuania PhD Grant for Academic Achievements

Research Interests

Existential philosophy, Philosophy of Religion, Philosophy of Art

Personal information

E-mail: Algirdas.Fediajevas@fsf.vu.lt

PUBLICATIONS ON THE TOPIC OF DISSERTATION

1. Fediajevas, A. 2018. Miguelio de Unamuno religijos filosofija kaip bultmaniškasis numitinimas. *Religija ir kultūra*, 16–17: 51–63.
2. Fediajevas, A. 2017. M. de Unamuno valios samprata metafizinio voliuntarizmo kontekste. *Problemos*, 93: 7–19.

PAPERS PRESENTED ON THE TOPIC OF DISSERTATION

1. “Anticipative Experience of Death as a Gnostic Point of Departure in the Philosophy of Miguel de Unamuno“. Presented at the international conference *Death, Decay, Disgust*. DePaul University, Chicago, 25th of January 2019.
2. “When the Fullness of Time had not Come: Existential “Eschatology” of Miguel de Unamuno”. Presented at the international conference *Space and Time: An Interdisciplinary Approach*, Vilnius University, Vilnius, 28th of September 2018
3. “Turinys = forma, arba kodėl Miguelis de Unamuno rašė grožinės literatūros kūriniai?”. Presented at the national conference *Garsas ir vaizdas mene: estetinės tendencijos ir socialiniai iššūkiai*, Lithuanian Academy of Music and Theatre, Vilnius, 27th of February 2018.
4. “Savimonės ir valios santykis Miguelio de Unamuno egzistencinėje filosofijoje”. Presented at the national conference *Egzistencializmo ištakos, sklaida ir poveikis kultūrai*, Lithuanian Culture Research Institute, Vilnius, 18th of February 2017.

SANTRAUKA

ĮVADAS

Problema ir aktualumas

XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje rašęs ispanų filosofas Miguelis de Unamuno paprastai pristatomas kaip egzistencinis mąstytojas. Sutinkama, kad turtingo šio autoriaus intelektualinio palikimo ašis yra dėmesys žmogui kaip individualiai, konkrečiai, patiriančiam ir ieškančiam atsakymų bei prasmės šiame pasaulyje būtybei, filosofo vadinamai „žmogumi iš kūno ir kraujo“.

Mėginant tyrinėti egzistencinę filosofiją dabar, pravartu atsižvelgti į šiuolaikinių filosofų pateikiamas kritines egzistencinio mąstymo atžvilgiu pastabas. Vienas kritikų kontinentinės filosofijos tradicijoje – italas Gianni Vattimo – taiko į esminę egzistencinės filosofijos principą – filosofavimą per subjektyvumą. Teigdamas, kad egzistencinės filosofijos išeities taškas yra dekartiškas ir podekartiškas „buržuazinis-kriščiioniškasis“ subjektas, metafizinio mąstymo reliktas, jis kaip ideologines ir metafizines atmeta ir tokias koncepcijas kaip „autentiška egzistencija“, laisvė, individas ir visą aplink jas besisukančią problematiką. Šiuo aspektu tokios Vattimo idėjos – „subjekto mirties“ paradigmos, įsivyravusios XX a. antroje pusėje, pavyzdys. Pasak Fredrico Jamesono, radikalioji tokios paradigmos pusė teigia, kad „buržuazinis individualus subjektas yra ne tik jau praeities reiškinys, bet ir mitas, pirmiausia, jis niekad neegzistavo, tokio savarankiško subjekto niekad nebuvo. Subjekto vaizdinys yra grynai filosofinė ir kultūrinė mistifikacija, kuria stengtasi įtikinti žmones, kad jie „esą“ individualūs subjektai“ ir turi kažkokį savitą asmeninį tapatumą“.

Siekiant po „subjekto mirties“ paradigmos įsitvirtinimo kalbėti apie egzistencinę filosofiją, jai mestos kritikos atžvilgiu galima laikytis įvairių strategijų. Šioje disertacijoje pasirenkamos tokios:

kritikų teiginiai gali būti pasitelkti kaip parankus atspirties taškas nagrinėjant vieno iš egzistencialistų – M. de Unamuno – tekstus, taip pat tam tikros „subjekto mirties“ paradigmos filosofų idėjos gali būti aptiktos pas patį Unamuno.

Taigi Vattimo ir kiti teigia, kad egzistencinės filosofijos subjektas yra iliuzinis, „buržuazinis-krikščioniškas“, tad ir Unamuno filosofijos ašis – „žmogus iš kūno ir kraujo“ kaip autonomiškas, individualus, tapatus, konkretus subjektas – yra būtent tokia. Iš dviejų dalių susidedančiame Vattimo žodžių junginyje galima būtų akcentuoti žodį „buržuazinis“ ir antrąją junginio dalį aiškinti per pirmąją, tačiau šioje disertacijoje į vadinamąjį „krikščioniškumą“ žiūrima nereduktyvistiškai. Tai reiškia, kad Unamuno, suvokiamo kaip vieno iš egzistencialistų, filosofijoje ieškoma tam tikrų iš krikščioniškosios teologijos, dogmatikos, metafizikos ateinančių prielaidų.

Unamuno filosofija vien pažvelgus itin paviršutiniškai atrodo persmelkta krikščioniškų motyvų. Pirmiausia tai rodo kai kurių veikalų pavadinimai: *Traktatas apie Dievo meilę (Tratado del amor de Dios)*, *Velaskeso Kristus (El Cristo de Velázquez)* ir kiti. Antra, nuorodų į Bibliją jo veikaluose gausa nesmarkiai atsilieka nuo Sørenro Kierkegaard'o. Ir vis dėlto, kodėl tuomet Katalikų Bažnyčia kai kuriuos jo veikalus oficialiai pasmerkė ir įtraukė į draudžiamų knygų sąrašą? Ir kodėl kai kurie interpretatoriai Unamuno filosofiją mato kaip ateistinę? Jis pats aiškių atsakymų šia tema nepateikia, nes pabrėžia, kad visais būdais siekia išvengti „etiketizuotis“.

Tai ir apsunkina kalbėjimą apie Unamuno, ir verčia jo filosofiją analizuoti gerokai nuodugniau. Šiuo atveju tai galima priimti kaip siūlymą ieškoti tam tikrų krikščioniškų teologinių prielaidų ten, kur jų taip akivaizdžiai nesimato: pačioje esmėje, pačiame Unamuno filosofavimo per subjektyvumą principu ir jo subjektyvybės sampratoje.

Žvelgiant į Unamuno filosofijos visumą, į komentatorių pateikiamas interpretacijas ir tuo pat metu laikantis pozicijos, kad „žmogus iš kūno ir kraujo“ kaip kūniška, patirianti, laikiška,

autonomiška konkretybė-individualybė yra Unamuno filosofijos subjektas ir objektas, susiduriama su tam tikrais prieštaravimais ir dilemomis. Pirma, tiek pats filosofas, tiek komentatoriai pabrėžia, kad „žmogus iš kūno ir kraujo“ yra skilęs: tas skilimas įvardijamas kaip susidūrimas ir neįveikiama priešprieša tarp gyvenimo ir proto, tikėjimo ir proto, jausmo ir proto (Marías 1950; Ferrater Mora 1962; Nozick 1971), tarp išorinio „Aš“ ir vidinio „Aš“, tarp savimonės ir sąmonės (Ilie 1967; Wyers 1976). Antra, nors, atrodytų, per „žmogaus iš kūno ir kraujo“ sampratą vienur jis pateikia aiškius ontologinius ir asmens tikrumo savimi ir išoriniu pasauliu orientyrus, tačiau tiek paties „žmogaus iš kūno ir kraujo“, tiek išorinio pasaulio tikrumas kitur tampa abejotinas ir neužčiuopiamas. Dėl viso to kai kurie interpretatoriai netgi teigia, kad Unamuno taip anticipuoja postmodernią „subjekto mirties“ idėją (Wyers 1990). Trečia, Unamuno filosofijoje esama ir metafizinio voliuntarizmo dimensijos, konkrečiai – valia yra ontologinis tikrovės pamatas, o tai, pažvelgus į Arthuro Schopenhauerio ar Henri Bergsono filosofines sistemas, atrodo sunkiai suderinama su egzistencinės filosofijos išeities taško – konkrečios individualybės – ontologizavimu. Ir vis dėlto Unamuno nėra nei postmodernistas, nei grynas metafizinis voliuntaristas. Nepaisant minėtųjų problemų, „žmogus iš kūno ir kraujo“ išlieka filosofijos centras būtent kaip konkretybė-individualybė: Unamuno kalba apie individualų, konkretų, tapatų, vientisą ir autonomišką, bet kokią mediaciją peržengiantį, savo ir tik savo vidinę erdvę turintį subjektą (visi šie išvardinti aspektai yra tarpusavyje persipynę ir gali būti patalpinti po bendra ontologinio individualumo kategorija). Tai, kad Unamuno apie savąjį subjektą kalba taip, pastebi ne vienas Unamuno filosofijos tyrinėtojas: ir Frances Wyers, kuri, tą konstatavusi, problemos toliau neeskaluoja, ir François Meyeris, kuris, nors ir pripažįsta, kad Unamuno kalba apie subjekto grynąją vidujybę, bet mano, kad ji tėra formali ir Unamuno svarbi tik viename ankstyvajame tekste, ir Jan E. Evans, kurios manymu, grynosios vidujybės kaip grynojo individualumo idėja, nors Unamuno

filosofijoje ir glūdi, bet yra miglota ir nepakankamai išplėtota. Negana to, prieštaravimo tarp Unamuno filosofijoje aptinkamų minėtųjų trijų „žmogaus iš kūno ir kraujo“ individualumą, konkretumą, tapatumą, vientisumą, autonomiškumą griaušančių dimensijų (savimonės veiklos nulemiamo subjekto skilimo ir netikrumo savimi, skepticizmo išorinio pasaulio tikrumo atžvilgiu, metafizinio voliuntarizmo) ir teigiamo „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo nėra vienas tyrinėtojas giliau neanalizuoja ir nesiekia paaiškinti, kodėl Unamuno, nors pats sugriauna savojo subjekto ontologinį individualumą, vis vien kalba apie individualų, konkretų, tapatų, vientisą, autonomišką, gryną vidujybę turintį „žmogų iš kūno ir kraujo“. Šis prieštaravimas ir yra disertacijos centras bei vieta, kurioje glūdi tam tikra prielaida, konkrečiai – teologinė-krikščioniška prielaida.

Disertacijos tikslas ir uždaviniai

Tikslas: Disertacijoje bus siekiama atskleisti paties Unamuno neeksplikuotą jo mąstymą grindžiančią prielaidą – M. de Unamuno mąstymas per subjektyvumą, t. y. konkretų ir individualų „žmogų iš kūno ir kraujo“, yra galimas tik jame kaip neeksplikuotą pamatą turint „žmogų iš kūno ir kraujo“ grindžiantį ir jį transcenduojantį ontologinį nemedijuojamą *kierkegoriškąjį* individą kaip teologinę prielaidą.

Uždaviniai. Disertacijos tikslo siekiama pasitelkiant iki šiol M. de Unamuno filosofijos tyrinėtojų nenaudotą schemą (Unamuno filosofavimo per subjektyvią individualybę-konkretybę teigimo analizė – individualybės-konkretybės sugriovimo, kuri atlieka pats Unamuno, analizė – individualybės-konkretybės atstatymas per teologinę plotmę) ir keliant šiuos uždavinius:

1. Atskleisti Unamuno subjektyvaus mąstymo per konkretybę-individualybę, t. y. „žmogų iš kūno ir kraujo“, pamatinius principus. Tai atlikti pasitelkus rūpesčio ir kančios kategorijas bei paradžius,

kaip specifinė filosofinių idėjų pateikimo forma pasitarnauja Unamuno subjektyviam mąstymui per konkretybę-individualybę.

2. Parodyti, kaip Unamuno sugriauna savojo subjektyvaus filosofinio išeities taško ir centro – konkreta-individualaus „žmogaus iš kūno ir kraujo“ – ontologinį individualumą. Tai atlikti trimis lygmenimis: a) per savimonės veiklos analizę, parodant, kad savimonė, nors būtina subjekto individualumo pirminiam užčiuopimui, ilgainiui jo individualumą sugriauna tiek introspekciškai, tiek mąstydamą subjektą kaip veikiantį kitybėje; b) per Unamuno filosofijoje esančios skeptinės dimensijos pristatymą parodant, kaip ji griaua „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinį individualumą; c) per Unamuno filosofijoje esančios metafizinio voliuntarizmo dimensijos pristatymą lyginant ją su Schopenhauerio sistema ir parodant, kaip ši dimensiją griaua „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinį individualumą.

3. Pristatyti kelis svarbiausius Kierkegaard'o individo sampratos aspektus: kierkegoriškojo individo ontologinio pirmumo teigimą kaip teologinę idėją, individo nepamąstomumą, individo buvimą tarp galimybės ir tikrovės.

4. Per šių kierkegoriškojo individo aspektų taikymą Unamuno filosofijos religinės plotmės analizei įrodyti, kad Unamuno „žmoguje iš kūno ir kraujo“ esanti ontologinio individualumo plotmė yra teologinė prielaida, kuri paaiškina, kodėl Unamuno, nors per tris dimensijas ir sugriauna „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinį individualumą, tačiau „žmogus iš kūno ir kraujo“ kaip ontologiškai individualus jo filosofijoje visvien išlieka kaip centras ir visa ko pamatas.

5. Parodyti, kaip ši teologinė prielaida įgalina visą Unamuno subjektyvaus mąstymo per konkretybę-individualybę projektą, kaip įgalina netiesioginę komunikaciją.

6. Atskleisti „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo, sutapatinto su kierkegoriškojo individo ontologiniu ir teologiniu individualumu, teigimo santykį su Unamuno filosofijoje esančia skeptine ir metafizinio voliuntarizmo dimensija.

Metodas

Disertacijoje derinamos hermeneutinė ir fenomenologinė priegos. Visų pirma siekiama Unamuno filosofiją nagrinėti per jos pačios siūlomas kategorijas ir schemas. Tuo pačiu didelis dėmesys skiriamas kontekstualumui. Dėl to, kad orientuojamasi ne į kultūrinę tematiką, o į egzistencinę ir ontologinę, disertacijoje pasirenkamas dėmesys ne ispaniškajam kontekstiniam laukui, o europiniam: Unamuno idėjos aptiriamos kitų Europos filosofų – tiek artimų jam chronologiškai ar priskiriamumo bendrai srovei prasme, tiek ir tolimesnių – idėjų kontekste. Pirmiausia čia svarbūs yra Kierkegaard'as ir Schopenhaueris, su kuriais Unamuno lyginamas tiesiogiai, tačiau disertacijoje savo šešėlių meta ir Unamuno pirmtakai Georgas Hegelis, René Descartes'as, Friedrichas Nietzsche. Kontekstualizuojant Unamuno pasitelkiami ir tematika bei pamatinėmis filosofinėmis intencijomis jam artimi XX a. autoriai: Martinas Heideggeris, Levas Šestovas, Karlas Jaspersas ir kiti.

Unamuno tekstų fenomenologinis-hermeneutinis nagrinėjimas „per juos pačius“ atsižvelgiant į kontekstą reiškia dar kelis metodinius principus. Visų pirma Unamuno pats „leidžia“ į jo tekstus žiūrėti kaip į vientisą visumą, kurioje išreiškiamos filosofinės idėjos sukasi apie „žmogaus iš kūno ir kraujo“ problematiką. Vientisumas reiškia ir tai, kad ne tik labiau klasikinio filosofinio formato Unamuno tekstuose, bet ir grožinėje literatūroje, konkrečiai – romanuose, bus ieškoma filosofinių idėjų. Tai legitimuoja ne tik pats Unamuno, bet ir dauguma tokių patį kaip šioje disertacijoje žingsnį darančių jo filosofijos tyrinėtojų. Antra, pirmojoje dalyje Unamuno filosofija bus aptariama kaip įvairialypis egzistencinis-fenomenologinis patirties aprašymas ir patirties refleksija, neredukuojant jos į anapus jos esančias struktūras (antrojoje dalyje, skirtoje parodyti, kad Unamuno filosofiją grindžia tam tikri krikščioniškieji turiniai, t. y. „anapus patirties esančios struktūros“, pirmojoje dalyje dominuojančiojo metodinio principo nebebus laikomasi). Taip pat Unamuno tekstų nagrinėjimas „per juos

pačius“ reiškia, kad jo filosofija matoma kaip nepasižyminti ypatingais lūžiais (lūžis paprastai įvardijamas tik vienas – 1897 metų krizė po kurių Unamuno susiformavo kaip mąstytojas, vėliau stipriai savo pažiūrų nekeitęs) ir susieta su biografiškumu; Unamuno teigia, kad bet koks rašytojo kūrinys yra autobiografiškas, „visi kūriniai yra pats kūrėjas“. Tačiau į biografiškumą ir autorių disertacijoje žiūrima ne tiek kaip į tiesioginį susietumą su konkrečiais Unamuno gyvenimo nutikimais (iš jų disertacijai svarbu nebent minėtųjų 1897-ųjų nutikimai) mėginant per juos paaiškinti ir pačią filosofiją, kiek kaip į vieningumą visiems autoriaus veikalams suteikiančią transcendentalinę figūrą, ar, kalbant daugiau apie Unamuno grožinius tekstus, kaip į tai, apie ką kalba vadinamoji „implikuoto autoriaus“ literatūros teorija, atstovaujama Wayne C. Booth: autorius yra privaloma teksto dalis, tačiau ne kaip tiesioginis fizinis asmuo, o veikiau kaip tam tikras idealus orientyras skaitančiajam. Paties Unamuno santykis su kitų autorių tekstais įgalina tokią prieigą.

Kadangi tyrimo atspirties tašku laikoma Vattimo mintis apie egzistencinės filosofijos pamato – mąstymo per subjektyvumą – krikščioniškumą, disertacijoje palaikoma pozicija tų autorių, kurie suvokia Unamuno kaip religinį mąstytoją, kurio idėjos yra išaknytos tam tikrose teologinėse prielaidose. Pagrindinė teologinė prielaida – individo kategorija. Kadangi nei pats Unamuno, nei jo filosofijos tyrinėtojai ontologinio „žmogaus iš kūno ir kraujo“ individualumo ir teologinio to pamato neeksplikavo, šios plotmės supratimui pasitelkta Kierkegaard'o individo samprata, laikant Kierkegaard'ą mąstytoju, radikaliausiai, nuosekliausiai ir būtent iš teologinės perspektyvos išplėtojusiu šią filosofemą. Tokią intenciją sustiprina faktas, kad Kierkegaard'o filosofijai pats Unamuno toli gražu nebuvo abejingas.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro dvi dalys. Pirmoji skirta pagrindinei Unamuno filosofemai – „žmogui iš kūno ir kraujo“. Pirmajame skyriuje,

įtraukiant rūpesčio ir kančios kategorijas bei Unamuno tekstų formos aptarimą, aiškinama, ką reiškia, kad „žmogus iš kūno ir kraujo“ yra Unamuno filosofijos subjektas ir objektas. Antrajame skyriuje parodomas „žmogaus iš kūno ir kraujo“ problematiškumas analizuojant savimonės veiklą, pristatant skeptinę dimensiją, aptinkamą Unamuno tekstuose, bei atskleidžiant Unamuno filosofijoje esančią metafizinio voliuntarizmo plotmę. Išryškintas „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo teigimo priešingumas skeptinei bei metafizinio voliuntarizmo dimensijai. Antroji disertacijos dalis skirta įrodyti tam, kad „žmogų iš kūno ir kraujo“ grindžia pamatiškesnis už jį ir jį transcenduojantis kierkegoriškasis individas. Pirmiausia tai atliekama pristatant svarbiausius Kierkegaard'o individo aspektus: jo teologiškumą, nepamąstomybę bei buvimą tarp galimybės ir tikrovės. Toliau atliekamas kierkegoriškojo individo ir Unamuno „žmogaus iš kūno ir kraujo“ jungimas per tris aspektus: 1. Parodant, kad ir Kierkegaard'ui, ir Unamuno krikščioniškosios žinios esmė yra atsakas į pamatinį žmogaus rūpestį. 2. Aptariant santykio su atsaku į rūpestį formas: mąstymą ir tikėjimą. 3. Atskleidžiant, kad ir Unamuno „žmoguje iš kūno ir kraujo“ esama nepamąstomos, nemedijuojamos, individualios, autonomiškos plotmės.

Tyrimų šia tema apžvalga

Lietuvoje iš filosofų M. de Unamuno nesusilaukė daug dėmesio. Kaip krikščionišką egzistencialistą jį išskiria, bet plačiau jo filosofinės veiklos nekomentuoja Antanas Maceina (Maceina 1990: 442). Kitas paminėjimas aptinkamas Daliaus Jonkaus tekste, skirtame lyginimui José Ortega y Gasseto ir Algio Mickūno *Don Kichoto* interpretacijų: straipsnyje pristatoma ir Unamuno pozicija, pagal kurią Don Kichotas – iracionalistinio gyvenimo būdo archetipas (Jonkus 2013: 238). Du straipsnius Unamuno filosofijos tema publikavo šios disertacijos autorius: viename, lyginant su Schopenhaueriu ir Bergsonu, buvo

nagrinėta metafizinio voliuntarizmo dimensija (Fediajevas 2018a), kitame – religinė mintis per R. Bultmanno „numitinimo“ prizmę (Fediajevas 2018b).

Literatūrologų indėlis į Unamuno kūrybinės veiklos pristatymą Lietuvos publikai kiekvybiškai kiek didesnis. 1937 m. rašytojas Antanas Vaičiulaitis Unamuno romano *Teta Tula (La tía Tula)* vertimui į lietuvių kalbą parašė įvadą (Vaičiulaitis 1937). Po 1990-ųjų Unamuno grožinių kūrinių analizei skirtus literatūrologinius tekstus rašė: Akvilė Šimėnienė, lyginusi vieną Unamuno tekstų su Donaldu Kajoko romanu *Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys* (Šimėnienė 2014), Aistė Kučinskienė, lyginusi Unamuno ir Vaižgantą (Kučinskienė 2017).

Pasauliniame kontekste situacija kitokia. Unamuno tekstų interpretatorių yra ypač gausu tiek iš literatūrologinės, tiek iš filosofinės perspektyvos, tad viską aprėpti nėra prasminga. Verčiau paminėti tik filosofines interpretacijas, kurių esama įvairiausių: nuo poststruktūralizmo (Navajas 1992), fenomenologijos (Kwan 2009) iki analitinės sąmonės filosofijos (Luby 2008) perspektyvų. Tematika taip pat įvairi: nuo Unamuno religinio mąstymo tyrinėjimų (Maeso 1997; Evans 2014; Van Dee 2002), subjekto problematikos (Ilie 1967; Wyers 1976) iki politinės filosofijos (Urrutia: 1997; Díaz: 1968).

Disertacijai svarbiausi yra tyrinėjimai, kuriuose paliečiamos šios temos: Unamuno subjekto – „žmogaus iš kūno ir kraujo“ – samprata, „žmogaus iš kūno ir kraujo“ problematika (jo skilimas, tapatumas, autonomiškumas, individualumas, tikrumas), Unamuno subjektas „subjekto mirties“ paradigmos kontekste, Unamuno metafizinio voliuntarizmo dimensija, Unamuno religinis mąstymas, Unamuno ir Kierkegaard'o filosofijų santykis.

„Žmogus iš kūno ir kraujo“ kaip Unamuno filosofijos subjektas ir objektas yra aptariamas daugumoje Unamuno filosofijos tyrinėtojų tekstų. Verta išskirti Juliáno Mariás veikalą *Miguel de Unamuno*, kuriame, ieškant paralelių tarp „žmogaus iš kūno ir kraujo“ bei Heideggerio Dasein, teigiama, kad Unamuno filosofija yra mėginimas

kalbėti apie žmogų ne per tam tikras ribotas kategorijas, o kaip apie gyvą visumą (Marias 1950). Unamuno kaip „subjektyvus konkretybės mąstytojas“, siekiantis atsiriboti nuo abstraktumo ir racionalumo sudievinimo, pristatomas ir José Ferrater Mora knygoje *Unamuno: tragedijos filosofija (Unamuno: a Philosophy of Tragedy)* (Ferrater Mora 1962), ir M. Nozicko *Miguel de Unamuno* (Nozick 1971).

„Žmogaus iš kūno ir kraujo“ problematiškumas per intelekto skilimo prizmę aptartas Paul Ilie knygoje *Unamuno: egzistencinis požiūris į savastį ir visuomenę (Unamuno: an Existential View of Self and Society)* (Ilie 1967), Frances Wyers veikale *Miguel de Unamuno: prieštaringa savastis (Miguel de Unamuno: the Contrary Self)* (Wyers 1976) ir jos straipsniuose. Panaši problematika nagrinėjama ir naujesniuose tekstuose – Mario J. Valdés knygoje *Kultūrinė hermeneutika: esė apie Unamuno ir Ricoeurą (Cultural Hermeneutics: Essays after Unamuno and Ricoeur)* (Valdés 2016), Michael Candelaria veikale *Iracionalumo sukilimas: Miguel de Unamuno ir Antonio Caso modernybės krizėje (The Revolt of Unreason: Miguel de Unamuno and Antonio Caso on the Crisis of Modernity)* (Candelaria 2012) ir kituose. Minėtieji Wyers ir Navajas Unamuno subjekto problematiškumą analizuoja ir per „subjekto mirties“ bei „autoriaus mirties“ paradigmų prizmę.

Unamuno ontologija, taip pat ir metafizinio voliuntarizmo dimensija be jau įvardintųjų nagrinėjama šiose knygose: François Meyerio *Miguelio de Unamuno ontologija (La ontologia de Miguel de Unamuno)* (Meyer 1962), Carloso Blanco Aguinaga *Kontempliatyvusis Unamuno (El Unamuno contemplativo)* (Blanco Aguinaga 1959). Paminėtini ir kai kurie straipsniai, kuriuose Unamuno filosofija lyginama su Schopenhauerio ir Bergsono: Jesus'o Mendoza Negrillo „Schopenhauerio įtaka Unamuno voliuntarizmui“ („Influencia de Schopenhauer en el voluntarismo de Unamuno“) (Mendoza Negrillo 1981), Benjamino Fraserio „Unamuno ir Bergsonas: pastabos apie bendrą metodologiją“ („Unamuno and Bergson: Notes on Shared Methodology“) (Fraser 2007).

Unamuno religinis mąstymas susilaukia didelio dėmesio iš labai skirtingai į šią jo filosofijos pusę žvelgiančių interpretatorių. Armandas F. Bakeris tekste „Miguelio de Unamuno Dievas“ (“The God of Miguel de Unamuno”) Unamuno religinę mintį pristato kaip panenteistinę (Baker 1991), Nelsonas Orringeris veikale *Unamuno ir liberalūs protestantai: apie „Apie tragišką gyvenimo jausmą“ ištakas (Unamuno y los protestantes liberales (1912): sobre las fuentes de “Del sentimiento trágico de la vida”)* atskleidžia liberaliojo protestantizmo įtaką jai (Orringer 1985), Antonio Sánchez Barbudo knygoje *Studijos apie Galdos, Unamuno ir Machado (Estudios sobre Galdos, Unamuno y Machado)* mėgina įrodyti, kad Unamuno – ateistas (Sanchez Barbudo 1981), George’as Pattisonas apžvalgoje *Neramūs angelai: retrospektyvus žvilgsnis į religinį egzistencializmą (Anxious Angels: a Retrospective View of Religious Existentialism)* (Pattison 1999) jį mato kaip katalikišką egzistencialistą. Anksčiau minėtieji autoriai taip pat įsitraukia į šias diskusijas.

Aptariant Unamuno religinį mąstymą, jis paprastai lyginamas su kitų panašaus pobūdžio mąstytojų idėjomis. Disertacijoje svarbiausias yra Unamuno ir Kierkegaard’o lyginimas, tad šiam tyrimų laukui būtina skirti daugiau dėmesio. Pirmieji autorių idėjų lyginimui skirti tekstai pasirodė XX a. 4–5 dešimtmečiuose, tačiau nuo 6–7 dešimtmečio tyrimai įgavo kur kas solidesnį pagreitį bei apimtį. Ankstyviausias daugumos tyrinėtojų minimas straipsnis yra Sánchez Barbudo tekstas „Unamuno mąstymo formavimasis: lemtinga patirtis – 1897-ųjų krizė“ (“La formación del pensamiento de Unamuno: una experiencia decisiva: la crisis de 1897”), kuriame autorius pabrėžia Kierkegaard’o įtaką Unamuno (Barbudo 1950). Kitas panašaus laikotarpio reliktas – Oscaras Faselio „Pastabos apie Unamuno ir Kierkegaard’ą“ (“Observations on Unamuno and Kierkegaard”), kuriame, priešingai, akcentuojami skirtumai tarp mąstytojų interpretuojant istorijos, meno, tikėjimo, individo ir visuomenės santykio problemas (Fasel 1955). 1964 m. pasirodė pirmoji ir iki šiol stambiausia Unamuno ir Kierkegaard’o religiškumo sampratų

lyginimui skirta knyga – Jesus Antonio Collado *Kierkegaard'as ir Unamuno: religinė egzistencija* (*Kierkegaard y Unamuno: la existencia religiosa*). Autorius teigia, kad Unamuno iš pirmtako perima idėją, kaip perteikti savąsias mintis, tačiau turiniu jų filosofijos skiriasi iš esmės: svarbiausia – Unamuno subjektas neturi tokio krikščioniško-teologinio krūvio kaip Kierkegaard'o individas (Collado 1962).

1986 m. pasirodė antroji Unamuno ir Kierkegaard'o požiūrių lyginimui skirta knyga – Gemmos Roberts *Unamuno: kierkegoriški panašumai ir sutapimai* (*Unamuno: Afinidades y coincidencias kierkegaardianas*). Autorė, aptardama kelis Unamuno romanus, iš kurių didžiausias dėmesys skiriamas *Miglai* (*Niebla*), veikiau rodo mąstytojų artimumą (Roberts 1986). Ne tik turinio, bet ir literatūrinės formos sąsajas tarp Kierkegaard'o *Arba-arba* (*Enten – Eller*) ir *Miglos* savo ankstesniame straipsnyje „Kierkegaard'as ir Unamuno *Miglos* parengimas“ (“Kierkegaard and the Elaboration of Unamuno's *Niebla*”) pabrėžia ir Ruth House Webber (Webber 1964).

Atskiro dėmesio reikalauja Unamuno ir Kierkegaard'o lyginimui skirtos J. E. Evans knygos bei straipsniai. Knygoje *Unamuno ir Kierkegaard'as: keliai į savastį grožinėje literatūroje* (*Unamuno and Kierkegaard: Paths to Selhood in Fiction*) ji per „kierkegoriškus akinius“ nagrinėja kelis grožinius Unamuno tekstus. Analizės išvada – filosofai skirtingai suvokia autentišką egzistenciją bei tikėjimą, nors sąsajų ir esama (Evans 2005). Kita reikšminga jos knyga – *Miguelio de Unamuno tikėjimo ieškojimas: kierkegoriškas Unamuno troškimo tikėti supratimas* (*Miguel de Unamuno's Quest for Faith: A Kierkegaardian Understanding of Unamuno's Struggle to Believe*), kurioje pateikiamos panašios išvados: akcentuojama, kad Kierkegaard'as kalba apie kančios įveiką, o Unamuno anuliuoja bet kokias to galimybes (Evans 2014). Apie skirtingas Unamuno ir Kierkegaard'o tikėjimo sampratas per Don Kichoto ir Abraomo figūrų palyginimą ji kalba straipsnyje „Kierkegaard'as, Unamuno ir Don

Kichotas kaip tikėjimo riteris“ (“Kierkegaard, Unamuno, and Don Quijote as The Knight of Faith”) (Evans 2006).

Mokslinis disertacijos naujumas

Lyginant su minėtais tyrimais, ši disertacija pasižymi ne viena naujove: 1. Tai, kas ankstesnių tyrinėtojų yra tik paminima (Unamuno subjekto grynasis individualumas), disertacijoje suprobleminama, iškeliami į pirmą planą ir detaliam išnagrinėjama. 2. Kitaip, nei Unamuno ir Kierkegaard'o santykių tyrinėjusių autorių tekstuose, čia Unamuno „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinis individualumas nagrinėjamas per Kierkegaard'o teologinio ir ontologinio individo prizmę parodant Kierkegaard'o individo ir „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo plotmės tapatumą. 3. Disertacijoje iki šiol tyrinėtojų neaptiktu ar nenagrinėtu būdu atskleidžiamos teologinės Unamuno filosofijos prielaidos. Niekas „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo plotmės kaip teologinės iki šiol neanalizavo. 4. Jokie kiti Unamuno filosofijos tyrimai nebuvo atliekami tokia schema, kokia yra šioje disertacijoje: Unamuno filosofavimo per subjektyvią individualybę-konkretybę teigimo analizė – individualybės-konkretybės „sugriovimo“ analizė – individualybės-konkretybės atstatymas per teologinę plotmę pasitelkus Kierkegaard'o individą. 5. Nė viename ankstesniame tyrime nesuprobleminama tai, kad Unamuno filosofijoje esama tiek „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo teigimo, tiek tokiam teigimui priešingos metafizinio voliuntarizmo dimensijos. Disertacijoje tai ir suprobleminama, ir pabrėžiamas šių dimensijų nesuderinamumas, ir parodoma, kaip, pasitelkus Kierkegaard'o individą, šios dvi priešingos dimensijos Unamuno filosofijoje „agoniškai“ sudera. 6. Jokie ankstesni tyrimai nepabrėžė to, kad Unamuno filosofijoje esanti skeptinė dimensija yra priešinga „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo teigimui ir gali būti įveikta vėlgi tik priėmus teologinę „žmogaus iš kūno ir

kraujo“ ontologinio individualumo prielaidą. 7. Kiek kitaip (nors ir ne priešingai) nei kitų tyrinėtojų tekstuose disertacijoje interpretuojama Unamuno „tragiško gyvenimo jausmo“ kategorija: ji susiejama su „žmogaus iš kūno ir kraujo“ netikrumo savimi patirtimi.

IŠVADOS

1. Pasitelkus iki šiol M. de Unamuno filosofijos tyrinėtojų nenaudotą schemą (Unamuno filosofavimo per subjektyvią individualybę-konkretybę teigimo analizė – individualybės-konkretybės „sugriovimo“ analizė – individualybės-konkretybės atstatymo analizė) atskleista, kad Unamuno subjekte – „žmoguje iš kūno ir kraujo“ – esama ontologinio individualumo plotmės, kuri, kaip iki šiol Unamuno filosofijos tyrinėtojų nebuvo daryta, „nušviesta“ ir analizuota pasitelkus Kierkegaard'o individo filosofemą.

2. Išryškinius Unamuno subjektyvaus mąstymo per konkretybę-individualybę, t. y. „žmogų iš kūno ir kraujo“ (tai kūniška, mąstanti, jaučianti, laikiška, ribota, įšaknyta tam tikroje vietoje ir tam tikrame laike konkretybė-individualybė), pamatinius principus, atskleista, kad, Unamuno požiūriu, toks mąstymas būtinai yra susietas su egzistencinio rūpesčio savimi (kurį pirmiausia išreiškia klausimas „kas bus kai mirsiu?“), kančios, Unamuno vadinamos „tragišku gyvenimu jausmu“ ir disertacijoje nagrinėjamos pirmiausia kaip netikrumo patirties, bei specifinės tokio filosofavimo formos (filosofinės idėjos pateikiamos ir esė, ir grožinės literatūros pavidalais), aspektais.

3. Unamuno subjekto kaip individualybės-konkretybės „sugriovimo“ analizė parodė, kad „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinį individualumą griauna savimonės veikla (atskleista, kad savimonės veikla ir „tragiškas gyvenimo jausmas“ sąveikauja ir kaip priežastis su padariniu, ir kaip padarinys su priežastimi, ir tiesiog kaip tai, kas koreliuoja), dėl kurios „žmogus iš kūno ir kraujo“ savojo konkretumo ir individualumo nebegali užčiuopti nei per grynąją

introspekciją, nei per įspaudų kitybėje reflektavimą. Taip pat netikrumas savimi koreliuoja ir su netikrumo pasauliu išgyvenimu: aptarta ir ta Unamuno filosofijos dimensija, kurioje radikalizuojama Descartes'o „piktojo demono“ idėja. Taip pat išryškinta ir Unamuno filosofijoje esanti metafizinio voliuntarizmo, artimo Schopenhauerio mąstymui, plotmė. Parodyta, kaip ji susijusi su „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo problematika: metafiziniame voliuntarizme individas tėra imanentinės metafizinės valios įrankis ir neturi ontologinio svorio (jis tėra iliuzinis vaizdinys), tad „žmogaus iš kūno ir kraujo“ bandymai save per savimonę užčiuopti kaip ontologiškai individualų yra bergždi, nes ontologiškai ir nėra ką užčiuopti – „žmogaus iš kūno ir kraujo“ individualumas nėra tikras.

4. Unamuno „žmogaus iš kūno ir kraujo“ ontologinio individualumo „atstatymui“ ir to „nušvietimui“ pasitelkus Kierkegaard'o individą, išryškinti bei aptarti svarbiausi disertacijos tikslui šios filosofijos aspektai: individo ontologinis pirmumas kaip teologinė idėja, individo nepamaštomumas, individo buvimas tarp galimybės ir tikrovės. Parodyta, kad individas – Kierkegaard'o filosofijoje absoliučiai ašinė ontologinė teologinė filosofema, reiškianti, kad individualus žmogus ontologiškai potencialiai yra santykis su savimi pačiu ir Dievu, aktualizuojamas per tikėjimą, kuris nepasiekiamas nesiindividualizavus ir neperžengus indiferentiškos estetinės egzistencijos stadijos ir su bendrybės sritimi susietos etinės. Atskleista, kad nei tikėjimas, nei Dievas, nei individualumas neprieinami bendrybės keliu – nei per mąstymą (mediaciją), nei per etiką. Daroma išvada, kad, kadangi tai racionaliai neįrodoma, Kierkegaard'o filosofija yra pastatyta ant „galbūt“ – prielaidos, kad taip būti gali ir tuo galima tik tikėti.

5. Įrodyta, kad Unamuno filosofijoje, tiksliau – „žmogaus iš kūno ir kraujo“ filosofijoje, esama tų pačių esminių Kierkegaard'o aprašyto ontologinio individualumo elementų. Pirma, kad ir Unamuno subjektas ontologiškai yra individas, turintis santykį su savimi pačiu ir Dievu. Antra, tai aktualizuojama tik per tikėjimą, peržengiantį

bendrybės sritį, etiką, mąstymą ir bet kokią medialumą. Trečia, ontologinis individualumas „žmoguje iš kūno ir kraujo“ irgi nėra medijuojamas ir pamąstomas: tai reiškia, kad „žmoguje iš kūno ir kraujo“ dėl to, kad šis turi individualų santykį su savimi pačiu ir Dievu, esama nemedijuojamos, tiesiogiai neiškomunikuojamos, bendrybei neužčiuopiamos, kitiems neprieinamos, jam vienam priklausančios, autonomiškos vidinės erdvės. Visa tai pagrindžia bendrą Unamuno filosofijos projektą – „konkretybės-individualybės mąstymą per konkretybę-individualybę“, taip pat jo netiesioginę komunikaciją.

6. Kierkegoriškojo individo inkorporavimas į Unamuno „žmogaus iš kūno ir kraujo“ problematiką atskleidė naujų, iki šiol tyrinėtojų neaptiktų ar neišryškintų Unamuno filosofijos aspektų. Paaiškėjo, kad Unamuno gali būti interpretuojamas kaip trijų lygmenų ontologinis dualistas. Visi dualizmai išryškėja per mąstymo ir tikėjimo radikalų skirtingumą, pabrėžiamą ne viename Unamuno tekste. Pirmasis dualizmas – medijuotos mąstymu prieinamos tikrovės ir tikėjimu prieinamo ontologinio individualumo dualizmas. Antrasis – ontologinio metafizinio voliuntarizmo ir tikėjimu prieinamo ontologinio individualumo dualizmas. Trečiasis – ontologinės „miglos“, kurioje nėra nieko tikra, ir tikėjimu prieinamo ontologinio individualumo dualizmas.

7. Tyrimas atveria perspektyvas ir kitų filosofijos istorijos ir filosofijos problemų persvarstymams ir interpretacijoms, pavyzdžiui, Schopenhauerio ir Kierkegaard'o ontologijų radikalaus skirtingumo (tuo pačiu ir metafizinio ir egzistencinio mąstymo perskyros), katalikiškojo ir protestantiškojo egzistencializmų skirčių kvestionavimui.

APIE AUTORIŲ

Išsilavinimas

2015-2019 Filosofijos doktorantūros studijos Vilniaus Universitete

2014 Religijos studijų magistro kvalifikacinis laipsnis Vilniaus universitete

2011 Politikos mokslų bakalauro kvalifikacinis laipsnis Vilniaus Universitete

2007 Vilniaus Sausio 13osios vidurinės mokyklos brandos atestatas

Dėstymas

2016 *Filosofijos* seminarai

2017 *Etikos* seminarai

2017-2019 *Estetikos* seminarai (Lietuvos muzikos ir teatro akademija)

Konkursai

2018 Lietuvos mokslo tarybos stipendija doktorantams už akademinis pasiekimus

Moksliniai interesai

Egzistencinė filosofija, Religijos filosofija, Meno filosofija

Asmeninė informacija

El. Paštas: Algirdas.Fediajevas@fsf.vu.lt

STRAIPSNIAI DISERTACIJOS TEMA

1. Fediajevas, A. 2018. Miguelio de Unamuno religijos filosofija kaip bultmaniškasis numitinimas. *Religija ir kultūra*, 16–17: 51–63.
2. Fediajevas, A. 2017. M. de Unamuno valios samprata metafizinio voliuntarizmo kontekste. *Problemos*, 93: 7–19.

PRANEŠIMAI DISERTACIJOS TEMA

1. “Anticipative Experience of Death as a Gnostic Point of Departure in the Philosophy of Miguel de Unamuno“. Pristatyta tarptautinėje konferencijoje *Death, Decay, Disgust*. DePaul University, Chicago, 2019 sausio 25.
2. “When the Fullness of Time had not Come: Existential “Eschatology” of Miguel de Unamuno“. Pristatyta tarptautinėje konferencijoje *Space and Time: An Interdisciplinary Approach*. Vilniaus universitetas, Vilnius, 2018 rugsėjo 28.
3. „Turinys = forma, arba kodėl Miguelis de Unamuno rašė grožinės literatūros kūriniai?“ Pristatyta respublikinėje konferencijoje *Garsas ir vaizdas mene: estetinės tendencijos ir socialiniai iššūkiai*. Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Vilnius, 2018 vasario 27.
4. „Savimonės ir valios santykis Miguelio de Unamuno egzistencinėje filosofijoje“. Pristatyta respublikinėje konferencijoje *Egzistencializmo ištakos, sklaida ir poveikis kultūrai*. Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilnius, 2017 vasario 18.

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt,
www.leidykla.vu.lt
Tiražas 40 egz.